

Operációs rendszerek

ELTE IK.

Dr. Illés Zoltán

zoltan.illes@elte.hu

Mi történt a múlt héten...

- ▶ **Operációs rendszerek kialakulása**
 - Sz.gép – Op.rendszer generációk
- ▶ **Op. Rendszer fogalma**
- ▶ **Fogalmak:**
 - Fájlok, könyvtárak, processzek
- ▶ **Rendszerhívások, rendszer struktúrák**
- ▶ **Rendszer struktúrák**
- ▶ **Háttértárak**
- ▶ **RAID**

Mi következik ma...

- ▶ **Fájlok**
 - Fájl típusok
- ▶ **Könyvtárak**
 - Könyvtárszerkezetek
- ▶ **Fájlrendszerek**
- ▶ **Fájlrendszer kérés ütemezések**
- ▶ **Biztonsági kérdések**
- ▶ ...

Fájlrendszer

- ▶ Fájl: adatok egy logikai csoportja, névvel egyéb paraméterekkel ellátva.
- ▶ Könyvtár: fájlok (könyvtárak) logikai csoportosítása.
- ▶ Fájlrendszer: módszer, a fizikai lemezünkön, kötetünkön a fájlok és könyvtárak elhelyezés rendszerének kialakítására.

Fájlok

- ▶ A fájl az információtárolás egysége.
- ▶ Névvel hivatkozunk rá.
- ▶ Jellemzően egy lemezen helyezkedik el.
 - De általánosan az adathalmaz, adatfolyam akár képernyőhöz, billentyűzethez is köthető.
- ▶ A lemezen általában 3 féle fájl, állomány található:
 - Rendes felhasználói állomány.
 - Ideiglenes állomány
 - Adminisztratív állomány. Ez a működéshez szükséges, általában rejtett.

Fájl jellemzők

- ▶ Fájlnev: Karaktersorozat
 - Operációs rendszer függvénye, hogy milyen a szerkezete(hossza, megengedett karakterek, kis-nagybetű különbözőség)
- ▶ Egyéb attribútumok (információ)
 - Mérete, tulajdonosa, utolsó módosítás ideje, rejtett (hidden) fájl-e, rendszer fájl-e, hozzáférési jogosítványok, tulajdonos,...
- ▶ Fizikai elhelyezkedés
 - Valódi fájl, link (hard), link (soft)

Könyvtárak

- ▶ Valójában egy speciális bejegyzésű állomány, tartalma a fájlok nevét tartalmazó rekordok listája.
- ▶ Könyvtár szerkezetek
 - Katalógus nélküli rendszer, szalagos egység
 - Egyszintű, kétszintű katalógus rendszer
 - Nem igazán használt
 - Többszintű, hierarchikus katalógus rendszer
 - Fa struktúra
 - Hatékony keresés
 - Ma ez a tipikusan használt.
- ▶ Abszolút, relatív hivatkozás
 - PATH környezeti változó

Hozzáférési jogok

- ▶ Nincs általános jogosítvány rendszer
- ▶ Jellemző jogosítványok:
 - Olvasás
 - Írás, létrehozás, törlés
 - Végrehajtás
 - Módosítás
 - Full control
- ▶ Jogok nyilvántartása
 - Attribútumként
 - ACL
 - NFS–AFS különбözőség, hasonló elv, különböző implementáció

Fájlrendszer

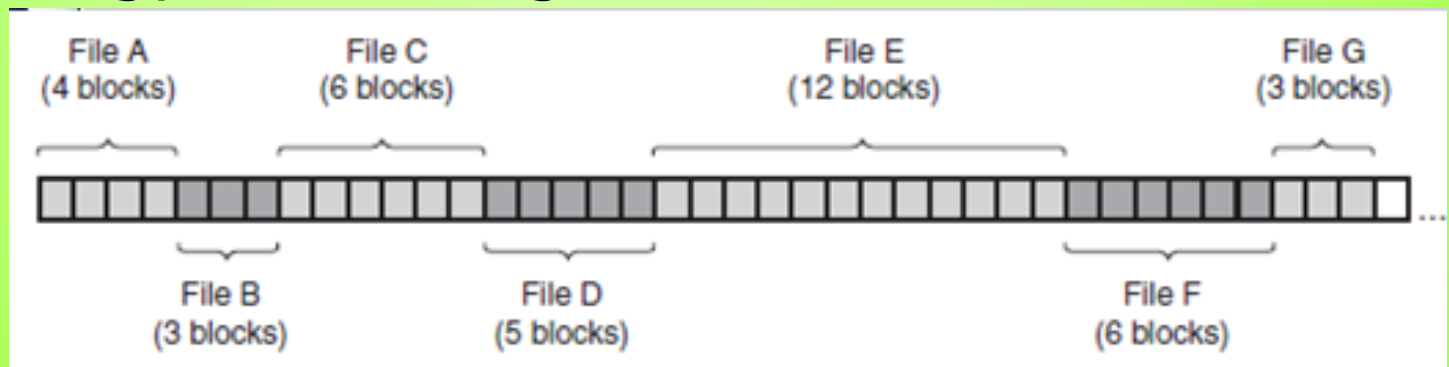
- ▶ Fájl: adatok egy logikai csoportja, névvel egyéb paraméterekkel ellátva.
- ▶ Könyvtár: fájlok (könyvtárak) logikai csoportosítása.
- ▶ Fájlrendszer: módszer, a fizikai lemezünkön, kötetünkön a fájlok és könyvtárak elhelyezés rendszerének kialakítására.

Fájlok elhelyezése

- ▶ A partíció elején, az un. Szuperblokk (pl. FAT esetén a 0. blokk) leírja a rendszer jellemzőit.
- ▶ Általában következik a helynyilvántartás (FAT, láncolt listás nyilvántartás)
- ▶ Ezután a könyvtárszerkezet (inode), a könyvtár bejegyzésekkel, fájl adatokkal. (FAT16-nál a könyvtár előbb van, majd utána a fájl adatok.)
- ▶ Hova kerüljön az új fájl?
- ▶ Milyen módszert válasszunk?

Fájl elhelyezési stratégiák I.

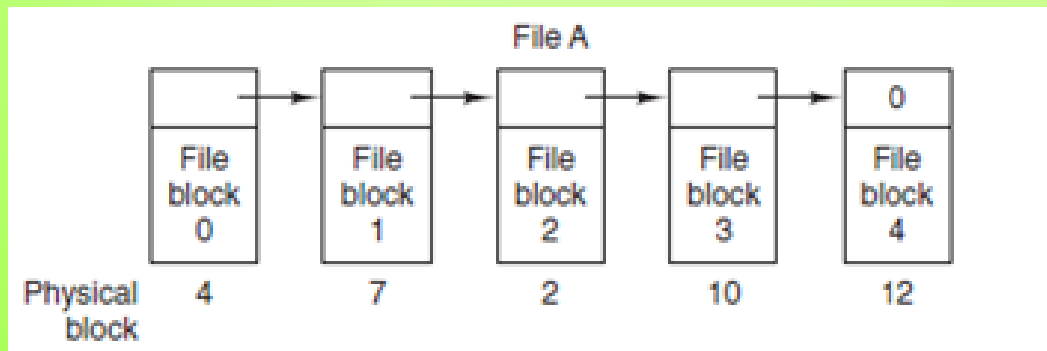
- ▶ Folyamatos elhelyezésű
 - First Fit (első szabad hely, ahová befér)
 - Best Fit (arra a helyre, ahol a legkevesebb szabad hely marad)
 - Worst Fit (Arra a helyre illesztjük, ahol a legtöbb szabad hely marad)
 - Mindegyik veszteséges.

Fájl elhelyezési stratégiák II.

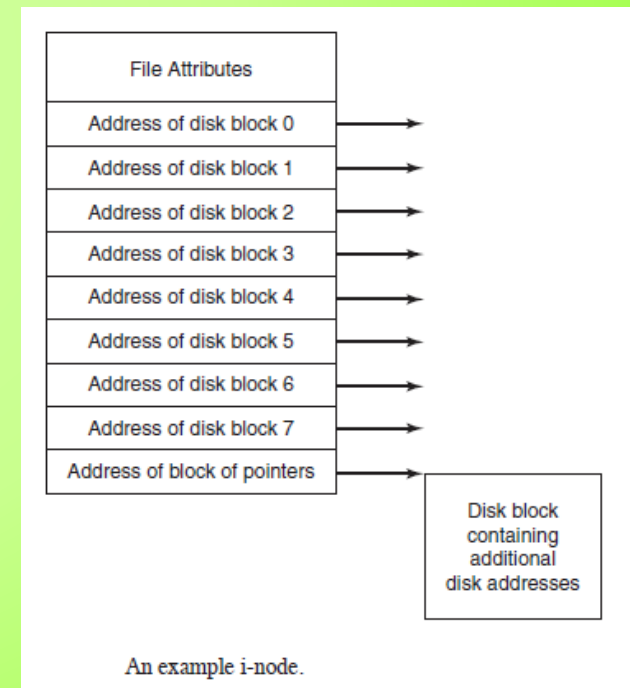
► Láncolt tárolás

- Nincs veszteség (csak a blokk méret).
- A fájl adatai egy láncolt blokk listában vannak.
 - Az utolsó blokk elérése lassú.
- Szabad–foglalt blokkok: File Allocation Table, FAT
 - Nagy méretű lehet és a FAT mindig a memóriában van!

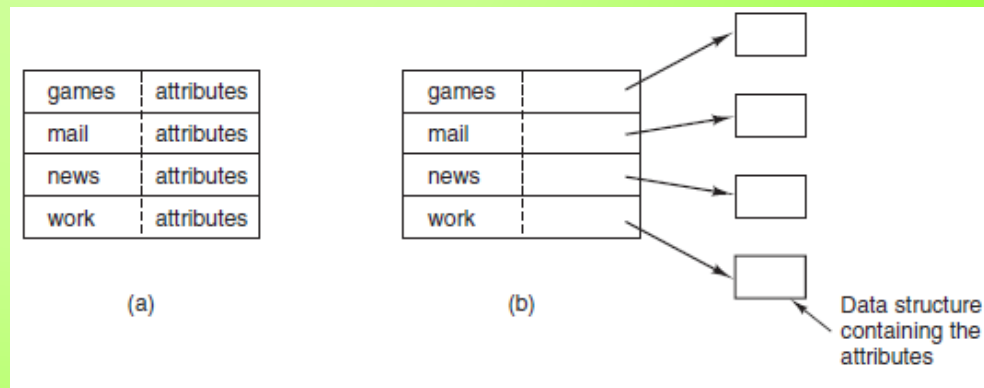
Fájl elhelyezési stratégiák III.

- ▶ Indextáblás elhelyezés
 - A könyvtár katalógus a file node-ok címét tartalmazza
 - Az inode cím mutat a fájl adatokra.

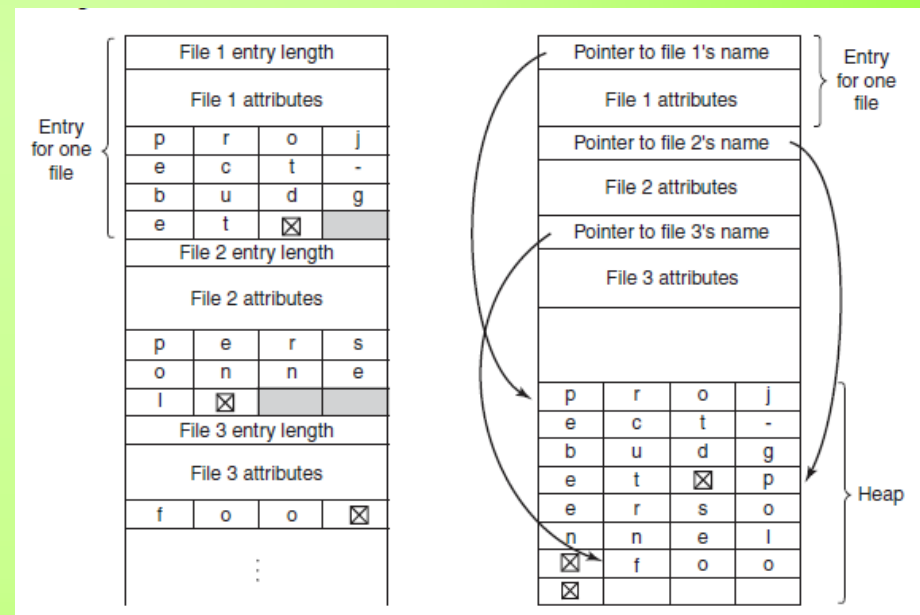
Könyvtárak megvalósítása

- ▶ A fő funkciója, hogy a névből meghatározza az adatok helyét. (keresés: lineáris, hash táblás, cache-elt)
- ▶ A könyvtárbejegyzés tartalmazhatja a:
 - A címét a teljes fájlnak (folyamatos elhelyezésnél)
 - Az első blokk címét (láncolt listánál)
 - Az i-node számot.
- ▶ Hogyan tárolja az attribútumokat?
 - Bejegyzések hossza azonos, rögzített
 - I-node-okban

Fájlnév tárolás

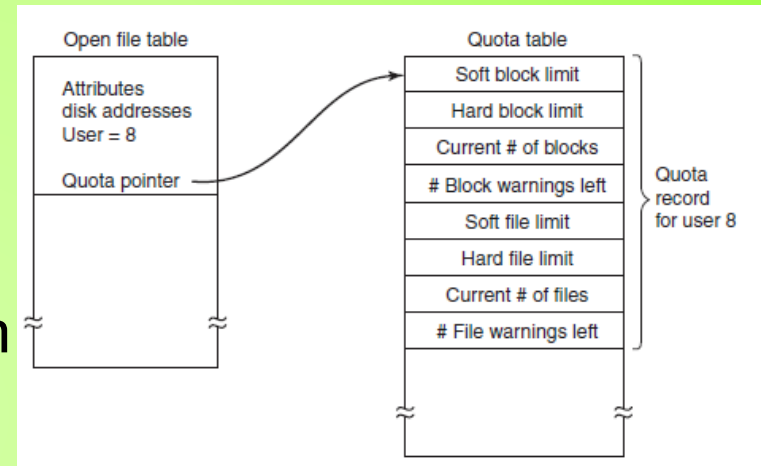
- ▶ Korábban – fix hosszúságú (8+3)
- ▶ Ma – általában max 255 karakter hosszú
 - Helytakarékos megoldások:
 - Különböző hosszúságú bejegyzések.
Az első helyen a bejegyzés hossza, majd az attribútumok, majd a név.
 - Egyforma hosszú bejegyzések, mutató a fájl névre.

Diszk kvóták

▶ A felhasználói felnyitáskor

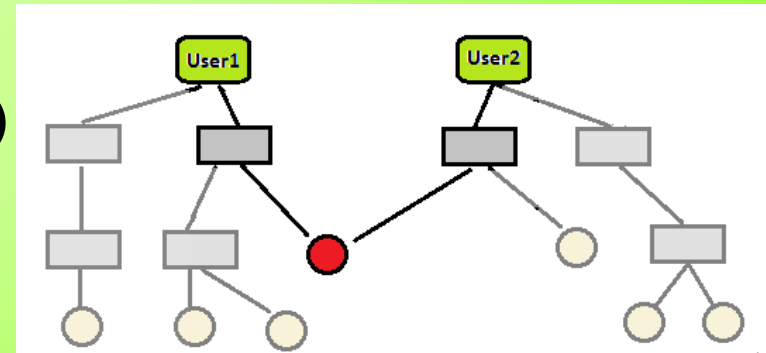
- Megnyitja a fájl táblát a memóriában
- A kvóta táblát a memóriában

- ▶ Ha új blokkot foglal → változik a kvóta tábla
- ▶ Bejelenkezéskor ellenőrzés
 - Szoft limit átlépésekor bejelentkezhet (kivéve túllépte a lehetséges figyelmeztetések számát)
 - Hard limit átlépésnél – be sem jelentkezhet

Megosztott fájlok

- ▶ Megoldandó, hogy mindenki számára minden változás látszódjon!
- ▶ Két módszer használatos:
 - A fájl blokkjai egy struktúrában találhatóak és erre mutat a könyvtárbejegyzés (nem a blokkok maguk vannak felsorolva a bejegyzésben) (pl. UNIX, i-node) A user1 és user2 ugyanarra a struktúrára mutat. (Mi történik törlésnél?)
 - Új link fájl létrehozásával. (symbolic link) (lassú elérés.)

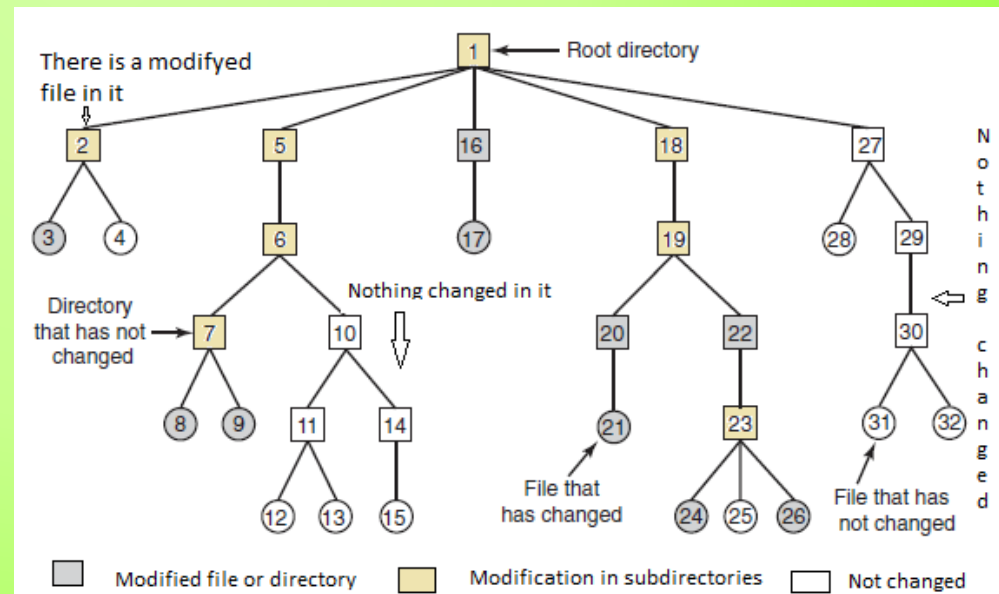

Mentések

- ▶ Fizikai mentés(Full backup) (mindent lemásol)
 - Előny (simple, quick)
 - Hátrány (felesleges mentés, pl. szabad blokkok..)
- ▶ Logikai mentés (csak a módosítottat menti)
 - Előny (Igény esetén egy adott fájl vagy könyvtár is visszaállítható nemcsak az egész)
 - Hátrány (bonyolult algoritmus)
- ▶ Vegyes használat
 - Időnként fizikai mentés
 - Sűrűbben logikai mentés
- ▶ Visszaállítás (fizikai mentés, első logikai mentés,, utolsó logikai mentés)

Logikai mentés – algoritmus

- ▶ A UNIX rendszerekben gyakran használt algoritmus
 - Minden módosított fájl és minden könyvtár megjelölése
 - Eltávolítjuk azokat a könyvtár jelöléseket, amelyekben (vagy amelyek alkönyvtáraiban) nem volt módosítás.
 - Mentjük a megjelölt könyvtárakat attribútumokkal).
 - Mentjük a megjelölt fájlokat attribútumokkal.

A logikai mentések kérdései

- ▶ A szabad blokk lista nem fájl (nincs mentve). (Visszaállítható, hiszen a komplementere a foglaltaknak.)
- ▶ Linkek – minden könyvtárban, ahol a módosított állományra volt link, azt vissza kell állítani.
- ▶ A fájlok lyukakat tartalmazhatnak (pl. seek+write) – Visszaállításnál a nem használt helyeket nem kell lefoglalni!
- ▶ Nem valódi fájlokat pl. nevesített csővezetékeket nem kell menteni.

Fájl, könyvtár műveletek

- ▶ Fájl
 - Megnyitás
 - Műveletek: Írás, olvasás, hozzáfűzés
 - Lezárás
- ▶ Adatok
 - Bináris– bájt sorozat
 - Szöveges– karakter sorozat
- ▶ Elérés módja, szekvenciális, random
- ▶ Könyvtár műveletek
 - Létrehozás, tartalom listázása, állomány törlés

Fájlrendszer típusok

- ▶ Merevlemezen alkalmazott fájlrendszer
 - FAT, NTFS, EXT2FS, XFS, stb.
- ▶ Szalagos rendszereken (elsősorban backup) alkalmazott fájlrendszer
 - Tartalomjegyzék, majd a tartalom szekvenciálisan
- ▶ CD, DVD, Magneto-opto Disc fájlrendszere
 - CDFS, UDF (Universal Disc Format), kompatibilitás
- ▶ RAM lemezek (ma már kevésbé használtak)
- ▶ FLASH memória meghajtó (FAT32)
- ▶ Hálózati meghajtó
 - NFS
- ▶ Egyéb pszeudó fájlrendszerek
 - Zip, tar.gz, ISO

Naplózott fájlrendszerek

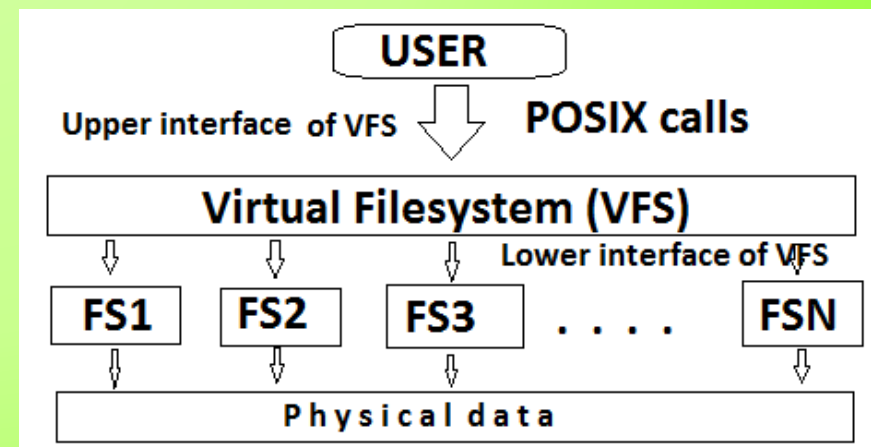
- ▶ Fájlrendszer sérülés, áramszünet stb. esetén inkonzisztens állapotba kerülhet.
- ▶ Gyakran nevezik: LFS-nek (Log-structured File System) vagy JFS-nek (Journaled)
- ▶ Adatbázis kezelők mintájára: művelet + log
 - Tranzakciós alap
 - Leállás, hiba esetén a log alapján helyre lehet állítani.
 - Célszerűen a log másik lemez (másik partíció)
- ▶ Nagyobb erőforrás igény – nagyobb megbízhatóság

Fájlrendszer támogatás

- ▶ Mai operációs rendszerek „rengeteg” típust támogatnak
 - PL: Linux 2.6 kernel több mint 50-et.
- ▶ Fájlrendszer csatolása
 - Mount, eredményeképpen a fájlrendszer állományok elérhetők lesznek.
 - Automatikus csatolás (pl. USB drive)
 - Kézi csatolás (Linux, mount parancs)
- ▶ Külön névtérben való elérhetőség (Windows)
 - A,B,C,...
- ▶ Egységes névtér (UNIX)

Különböző fájlrendszerek együttes használata egy gépen

- ▶ Lehetséges több különböző fájlrendszert használni ugyanazon a gépen.
 - Pl. Windows: NTFS, FAT-32, UDF (DVD,CD) stb.
 - A rendszer egymástól függetlenül használja őket. Az hogy éppen melyiket kell használni, a drive betű határozza meg. (c:, a:)
 - Pl.:UNIX: ext2,ext3, UDF, stb.
 - A modern UNIX rendszereke egységesen kezelik létrehozva egy egy közbülső réteget a virtuális fájlrendszert! (VFS)

Alkalmazás– Diszk kapcsolat

► Réteges felépítés

- Alkalmazói szint
 - Az alkalmazás, fejlesztői könyvtárak segítségével megoldja a lemezen tárolt adatok írását–olvasását.
 - Szöveges, bináris fájlműveletek
- Operációs rendszer szint
 - Fájrendszer megvalósítás
 - Elérhetőség, jogosultságok
 - Kötetkezelő (Volume manager)
 - Eszközmeghajtó (device driver)
 - BIOS-ra alapozva
- Hardver eszköz szintje
 - I/O meghajtó, IDE, SATA stb.

FAT

- ▶ File Allocation Table
 - Talán a legrégebbi, ma is élő fájlrendszer!
- ▶ A FAT tábla a lemez foglaltsági térképe, annyi eleme van, ahány blokk a lemezen
 - Pl: Fat12, FDD, Cluster méret 12 bites. Ha értéke 0, szabad, ha nem foglalt.
 - Biztonság kedvéért 2 tábla van.
- ▶ Láncolt elhelyezés
 - A katalógusban a file adatok (név stb.) mellett csak az első fájl blokk sorszáma van megadva.
 - A FAT blokk azonosító mutatja a következő blokk címét.
 - Ha nincs tovább, FFF az érték.
- ▶ Rögzített bejegyzés méret, 32 bájt (max. 8.3 név)
- ▶ System,Hidden,Archive,Read only, könyvtár attribútumok
- ▶ A fájl utolsó módosítás ideje is tárolva van.

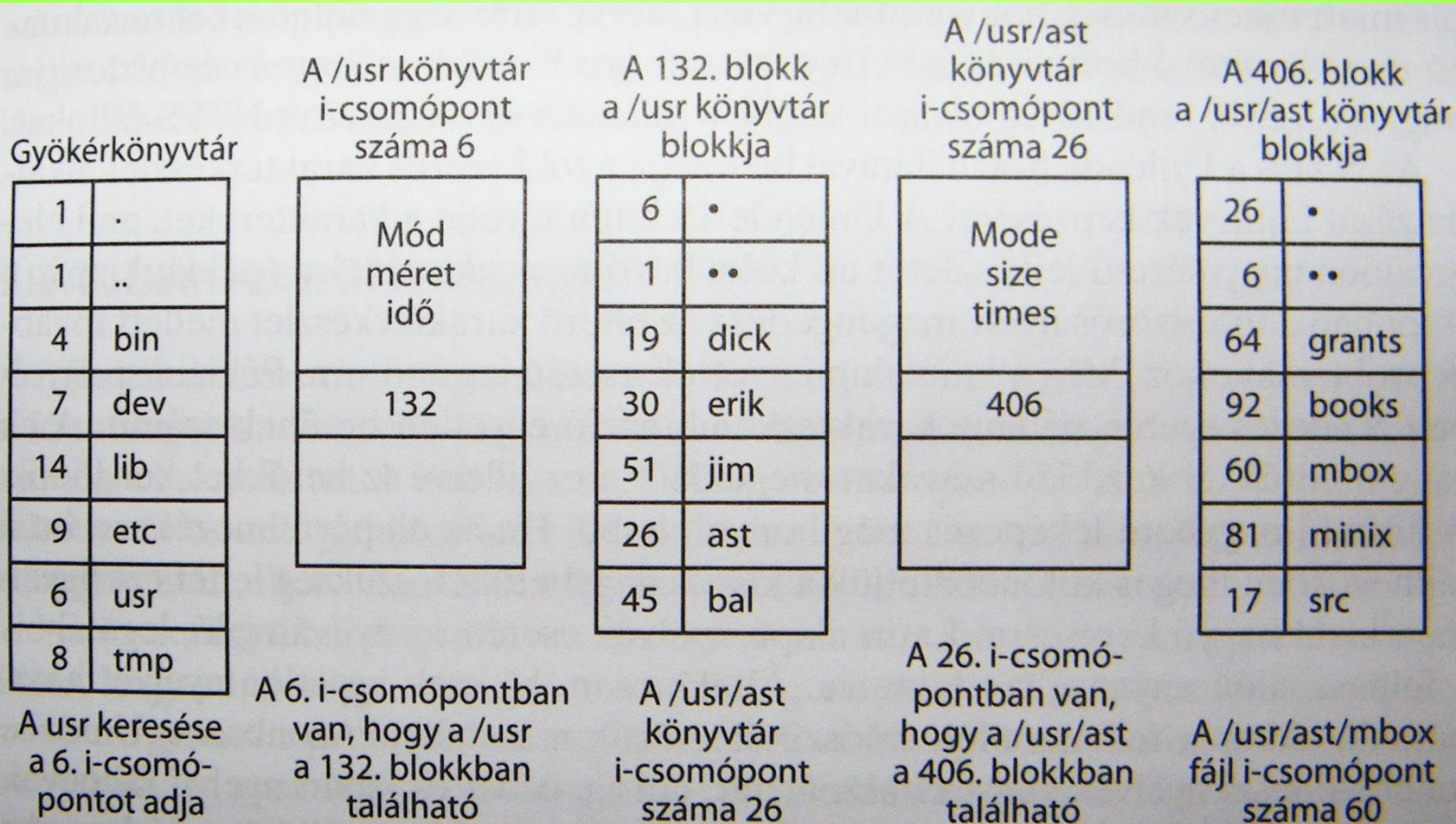
FAT jellemzők

- ▶ FAT16, 16 bites cluster leíró, 4 bájt (2x2) írja le a fájl kezdőblokkját
 - Max. 4 GB partíciós méret (64kb blokk méretnél), jellemzően 2 GB.
 - Fájl méret maximum is a 4 (2) GB.
 - Külön könyvtári terület (FDD-n ez a 0. sáv)
 - FDD-n 512 könyvtári bejegyzés
 - HDD-n 32736 könyvtári bejegyzés (16 bit előjelesen)
- ▶ FAT32 (1996-tól elérhető)
 - 28 bites cluster leíró
 - 2 TB partíciós méret (alap szektor mérettel)
- ▶ 32MB-ig, 1 blokk = 1 szektor(512bájt)
 - 64 MB, 1 blokk=1KB (2 szektor), 128MB, 1 blokk=2KB
 - 1 blokk max. 64 KB lehet.
- ▶ Támogatták már a hosszú fájl neveket is
 - Többszörös 8.3 részre fenntartott bejegyzésekkel.
- ▶ Töredezettség mentesítés szükséges.

UNIX könyvtárszerkezet

- ▶ Indextáblás megoldás
- ▶ Boot blokk után a partíció superblokkja (fájlrendszer paraméterek)
- ▶ Ezt követi a szabad terület leíró rész.
- ▶ i-node tábla, majd gyökérkönyvtár bejegyzéssel)
- ▶ Moduláris elhelyezés, gyorsan elérhető az információ, sok kicsi táblázat, ez alkotja a katalógust.
- ▶ Egy fájl egy i-node ír le!
 - 15 rekeszből áll, első 12 a fájl blokkokra mutat.
 - Ha kevés, a 13. rekesz újabb i-node-ra, ami +15 rekesz.
 - Ha ez is kevés, a 14. rekesz újabb i-node-ra ami az első mintáját ismétli.

i-node láncolás példa

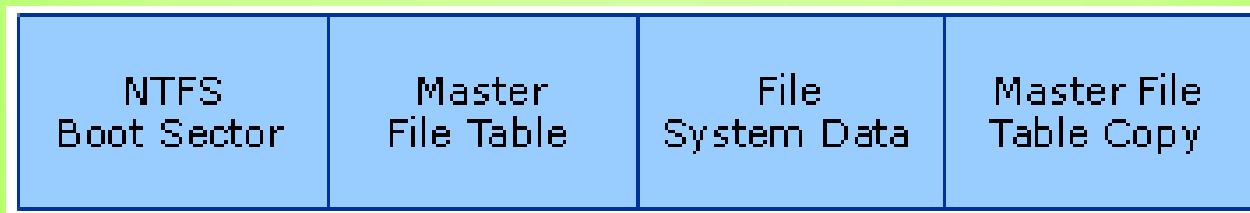
5.16. ábra. A /usr/ast/mbox keresésének lépései

NTFS

- ▶ New Technology File System
 - FAT-NTFS hatékonysági határ: kb. 400 MB.
- ▶ 255 karakteres fájl név, 8+3 másodlagos név
- ▶ Kifinomult biztonsági beállítások
- ▶ Ahogy a FAT esetén, itt is szükséges a töredezettség mentesítés.
- ▶ Titkosított fájlrendszer támogatása, naplózás
- ▶ POSIX támogatás
 - Hard link (fsutil hardlink parancs), időbélyegek, kis-nagybetűk különböznek
- ▶ Tömörített fájl, mappa, felhasználói kvóta kezelés
- ▶ Az NTFS csak klasztereket tart nyilván, szektort (512bájtt) nem

NTFS partíció felépítése

- ▶ A Master File Table egy táblázat.
- ▶ A Files System Data szintén

NTFS partíció Boot szektor

► Boot sector

- JMP +0x52 (EB 52)
- OEMID (8 byte, MSWINx.y)
- BPB (Bios Paraméter Blokk)
 - Bytes per sector (512)
 - Sectors per cluster (8)
- Extended BPB
 - Total Sector number (8 byte-on tárolva)
 - LCN – Logical Cluster Number for MFT
 - Volume serial number
- Betöltő kód (betölti az ntldr.dll-t, majd tovább az ntfs.sys,ntoskrnl.exe)
- Sector end(0xAA55)

MFT

- ▶ NTFS partíció az MFT (Master File Table) táblázattal kezdődik
 - 16 attribútum ad egy fájl bejegyzést.
 - Minden attribútum max. 1 kb. Ha ez nem elég akkor egy attribútum mutat a folytatásra.
 - Az adat is egyfajta attribútum, így egy bejegyzés több adatsort tartalmazhat. (PL: Betekintő kép)
 - Elvi fájl méret 2^{64} bájt lehet
 - Ha a fájl < 1 kb, belefér az attribútumba, közvetlen fájl.
 - Nincs fájl méret maximum.

Az NTFS partíció felépítése

0	\$Mft – Master File Table
1	\$MftMirr – MFT Mirror
2	\$LogFile – Naplófájl
3	\$Volume – Kötetfájl
4	\$AttrDef – Attribútum definíciók
5	\ – Gyökérkönyvtár
6	\$BitMap – Cluster foglaltság
7	\$Boot – Bootszektor
8	\$BadClus – Hibás clusterek
9	\$Secure – Biztonsági leírók
10	\$UpCase – Unicode karaktertábla
11	\$Extend – Egyéb metadata
12	Nem használt
...	...
15	Nem használt
16	Felhasználói fájlok és mappák

Az NTFS metadata számára fenntartva

Köszönöm a figyelmet!

zoltan.illes@elte.hu